

RELATIA CULTURA-CIVILIZATIE

Desi dictionarele ne spun ca termenul "relatie" este sinonim termenului "raport", optam pentru "relatie" atunci cand privim (analizam) la un loc cultura si civilizatia. Sa ne explicam. Termenul "relatie" este expresia cea mai generala pentru a desemna legaturile existente intre anumite fenomene si procese, domenii sau chiar obiecte. Folosind, in titlu, termenul "relatie", am dorit sa nu inducem, dintr-un inceput, in mintea cititorului, ca postulat, tipul anume de relatii existente intre cultura si civilizatie. Pentru ca relatia cultura-civilizatie este una dintre cele mai controversate probleme in reflectiile despre cultura si/sau civilizatie; nu vrem sa fim partizani din capul locului. Cei mai multi dintre autori privesc relatia cultura-civilizatie ca pe un "raport" din matematica (cu numarator si numitor), sau din logica, unde in formula $R(x, y)$, R reprezinta relatia, iar x si y termenii relatiei, din care x este antecesor (antecedent) si y succesor (succedent). Elementele care apartin antecedentului formeaza domeniul relatiei, iar cele care apartin (satisfac) succesului formeaza codomeniul relatiei. Diferenta dintre autori se produce in momentul in care una dintre relate, cultura sau civilizatia, se afla la "numitor" si cealalta la "numarator".

a. Conceptiile care situeaza cultura la "numarator", in sensul ca ii confera acesteia intaietate si demnitate umana si rol determinant in raport cu civilizatia, vin indeosebi dinspre filosofie (filosofi). Iata cateva exemple in acest sens. Pentru O. Spengler, cultura si civilizatia sunt, ca si la Chamberlain, doua ramuri ale creatiei umane, dar raportul dintre ele este de fatala succesiune. Dupa ce o cultura (sufleteasca, prin excelenta) a atins cele din urma culmi de inflorire, ea se transforma, sub imperiul unei fatalitati inevitabile, in civilizatie (materiala, prin excelenta). Civilizatia ar constitui sfarsitul fatal al oricarei culturi, ultima sa batranete, iarna sa. Lucian Blaga, alt exemplu, muta discutia cultura-civilizatie pe alt plan, fara insa a schimba raportul dintre ele. Faptele de civilizatie, in care include, printre altele, ordinea sociala, "intocmirile materiale ale oamenilor, uneltele scornite in necurmata lupta cu materia, inventiile felurite intru sporirea confortului", poarta si ele, la fel ca si creatiile culturale, o pecete stilistica. Lipsindu-le insa metaforicul, faptele de civilizatie nu au destinatia sa reveleze un mister prin mijloace metaforice. "Produsele de civilizatie, spune Blaga, nu sunt judecate dupa criteriile imanente lor, nici dupa virtutea lor revelatorie, ci dupa utilizarea lor in cadrul unei finalitati pragmatice". Daca faptele de civilizatie "poarta" un stil, o amprenta stilistica, acesta (aceasta) e un adaos, ceva ca un accesoriu, un ornament, ceva suplimentar. Iar ca "adaos", vine dinspre cultura. "Daca omul n-ar fi creator de cultura (ca o componenta a culturii, stilul are in adevar o functie constitutiva), ni se pare mai mult decat probabil, ca civilizatia ar fi cu totul straina de transfigurările stilului", spune Blaga. Creatia de civilizatie este in "ordinea intereselor vitale, a securitatii si confortului", pe cand cultura este o "plasmuire de natura metaforica si de intentii revelatorii". Ca atare, "cultura raspunde existentei umane intru mister si revelare, iar civilizatia raspunde exigentei intru autoconservare si securitate. Intre ele se casca deci o deosebire profunda de natura ontologica", incheie autorul.

N. Berdeaev, indeosebi in cartile "Der Sinn der Geschichte" (1925) si "Un nouveau Moyew-age" (1930), subliniaza faptul ca civilizatia, ca faza finala a oricarei culturi, provine dintr-o sleire a fortelor spirituale ale omului (omenirii). Ceea ce caracterizeaza civilizatia ar fi vointa de viata, de a trai, de a se bucura de placerile vietii, si, ca atare, in aceasta etapa a omenirii preocuparea dominanta ar constitui-o organizarea practica a vietii. In timp ce cultura se caracterizeaza prin faptul ca este dezinteresata, gratuita, civilizatia se caracterizeaza prin preocuparile ei practice. Civilizatia uraste eternitatea, este pagana, inlocuieste creatia individuala cu munca colectiva, distruge originalitatea personala.

Pentru Tudor Vianu, civilizatia nu este decat o "cultura definita prin sfera ei", o cultura partiala, axata pe valoarea tehnico-economica. "O tara in care admiram civilizatia, spune Vianu, este una care a produs numeroase bunuri tehnice si economice; niste fiinte pe care le pretuim pentru civilizatia lor sunt unele care stiu sa foloseasca viata intr-o cat mai buna intuitie tehnica si economica". Civilizatia nu se opune culturii, spune Vianu, si din acest punct de vedere el se

departeaza de o serie de ganditori (Spengler, Berdeaev, etc.), ea este numai unul dintre aspectele culturii.

Conceptiile care pun civilizatia la "numarator" vin dinspre o anumita categorie a ganditorilor de formatie istorica. E suficient sa privesti un manual de istorie de liceu pentru a descoperi ponderea majora acordata intr-un capitol despre evul mediu la romani, de exemplu, organizarii economice, politice, administrative, juridice, militare, habitatului, vestimentatiei, hranei, deci manifestarilor de civilizatie, fata de cele culturale. Am aratat mai inainte, prezentandu-l pe A.J. Toynbee, cum privesc ganditorii din aceasta categorie raportul cultura-civilizatie, asa ca punem punct aici.

c. Intre cultura si civilizatie, spun unii autori, si mentionam: le impartasim punctul de vedere, nu poate fi un raport de fatala succesiune sau evolutie paralela absoluta, nici de subordonare sau incluziune, ci, mai degraba, o relatie de interactiune. Spuneam in paginile anterioare: doar mintea noastra le separa, in plan real constituind fenomene ingemanate. Daca le-am privit pana acum separa, si am facut acest lucru, fortand, evident, nota doar din nevoi explicative, sa le privim impreuna de acum incolo. Ne vom folosi din nou de opiniile lui Alexandru Tanase expuse in lucrarea "Cultura si civilizatie" (1977).

a. Cultura este un proces de umanizare a naturii, se constituie prin dialog activ cu lumea in urma unei actiuni de individualizare, de personalizare. Accentul se pune pe dimensiunea interioara, pe traire si invatare, pe exercitarea aptitudinilor si energiilor spirituale individuale; autorul actului cultural este individul (creator si receptor de valori).

b. Civilizatia nu este nici dincolo, nici dincoace de cultura, ci este un mod de a fi al culturii, "sensul activ si functional al culturii, domeniul actiunii, eficacitatii si pozitivitatii", spune autorul pomenit. In timp ce corelatele fundamentale ale culturii sunt natura si omul, ale civilizatiei sunt societatea si omul. "Cultura este rezultatul detasarii omului de natura, avand fata indreptata spre subiect; civilizatia este rezultatul insertiei omului in societate si are fata indreptata spre obiect".

c. Civilizatia este prin excelenta opera colectiva, cultura este, prin definitie, creatie individuala, efort personal. Cultura presupune, ca geneza, o miscare de la natural la subiectiv, de la social si obiectiv la individual si subiectiv, civilizatia presupune o miscare inversa, de la individual-subiectiv la social-obiectiv.

d. Eforturile culturale individuale se condenseaza in valori, pe cand eforturile civilizatoare se intruchipeaza in bunuri. Nu toate valorile devin automat bunuri, evident, dar toate bunurile (materiale) sunt, intr-un fel sau altul, rezultatul realizarii valorilor. Civilizatia se naste si este rezultatul circulatiei si realizarii valorilor.

e. In planul individualitatii, al subiectivitatii, cultura este rezultatul educatiei, civilizatia fiind sistemul, organizat si institutionalizat, al educatiei.

Incheie autorul: "Daca civilizatia este cultura in actu, integrata intr-un sistem organizat de munca, de trai si de gandire, rezulta ca vigoarea, trainicia unei civilizatii depind de masura in care o societate data... isi creaza sisteme de organizare si institutii corespunzatoare, cu ajutorul carora transforma valorile culturale in fapte de viata, adica in fapte de civilizatie. Caci, in ultima analiza, civilizatia nu este decat societatea care si-a asimilat si integrat (...) valorile culturale care-i sunt necesare sau, din alt unghi de vedere, cultura patrunsa in toate celulele vietii sociale".